

WANITA DAN PEMBANGUNAN DI SABAH FASA II

Editor
Rosnah Ismail

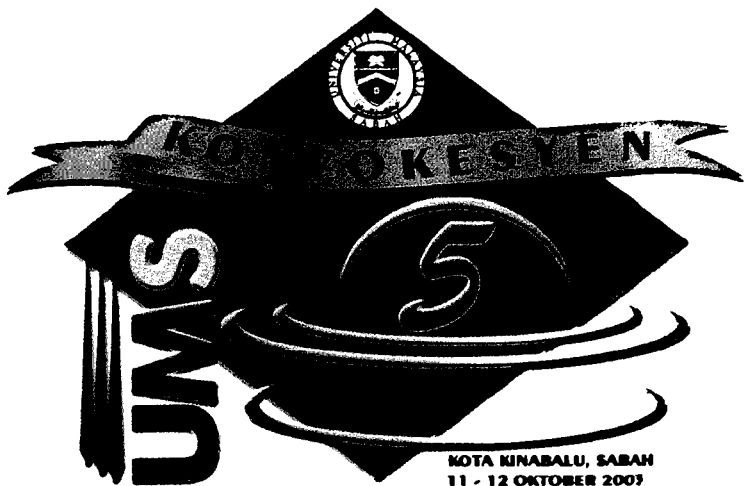
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BEG BERKUNCI 2073

KOTA KINABALU

WANITA DAN
PEMBANGUNAN DI SABAH

FASA II

WANITA DAN PEMBANGUNAN DI SABAH

FASA II

Editor
Rosnah Ismail

Universiti Malaysia Sabah
Beg Berkunci 2073
88999 Kota Kinabalu
<http://www.ums.edu.my>

© Universiti Malaysia Sabah, 2003.

**Semua hak terpelihara.
Tiada mana-mana bahagian
daripada penerbitan ini boleh disimpan
atau diterbitkan semula dalam sebarang
bentuk yang boleh dikeluarkan-ulang, atau
disiarkan dalam sebarang bentuk dengan apa
cara sekalipun termasuk cara elektronik,
mekanikal, fotokopi, rakaman digital, atau
sebaliknya tanpa mendapat izin bertulis daripada
Penerbit Universiti Malaysia Sabah. Keizinan
mendapat hak terbitan daripada hak cipta
ini tertakluk kepada pembayaran
royalti atau honorarium.**

Data Pengkatalogan Penerbitan

Rosnah Ismail dan Rakan-Rakan

Wanita dan Pembangunan di Sabah Fasa II/

Rosnah Ismail ...[et al.]

Mengandungi indeks

Bibliografi: 127

ISBN 983-2643-21-X

1. Women in rural development-Research-Sabah.

2. Women in development-research-Sabah. 3.

Women in community development-research-Sabah.

I Rosnah Ismail, 1953-305.4072059521

Pereka Letak Halaman dan Inputter: Mohamed bin Masri

Kulit Buku: Asraffudin bin Ismail

Muka Taip Teks: Tahoma

Saiz Taip Teks dan *Leading*: 12 / 14.4 poin

Dicetak oleh:

Syarikat Bumi Yakin

KANDUNGAN

TAJUK	MUKA SURAT
SENARAI ILUSTRASI	vii
KATA PENGANTAR	ix
SENARAI PENYUMBANG	
BAB I PENGENALAN	
1.1 Pendahuluan	1
1.2 Tujuan Kajian	7
1.3 Masalah dan Batasan Kajian	9
BAB II METOD	
2.1 Latar Belakang Kajian	13
2.1.1 Daerah Beluran	13
2.1.2 Daerah Kinabatangan	15
2.1.3 Daerah Lahad Datu	18
2.1.4 Daerah Semporna	20
2.2 Subjek Kajian	21
2.3 Kaedah	23
2.4 Alat Kajian	24
BAB III HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN	
3.1 Pendahuluan	27
3.2 Seksyen 1 Latar Belakang Responden	
3.2.1 Latar Belakang	27
3.2.2 Pemilikan Harta	34
3.2.3 Kemudahan Asas	36

3.3 Seksyen 2 Kesihatan Keluarga		
3.3.1 Kesihatan Ibu dan Anak	46	
3.3.2 Kontraseptif	53	
3.4 Seksyen 3 Sosioekonomi		
3.4.1 Pembangunan Keluarga	59	
3.4.2 Asuhan dan Disiplin	64	
3.4.3 Pembelajaran dan pembacaan	65	
3.4.4 Ekonomi	69	
3.4.5 Halangan Kepada Penyertaan Wanita Dalam Pasaran Buruh	75	
3.4.6 Pelancongan	78	
3.4.7 Wargatua	81	
3.4.8 Pembahagian Tenaga Buruh	90	
3.5 Seksyen 4 Pendidikan		
3.5.1 Sains dan Teknologi	94	
3.5.2 Teknologi Maklumat	95	
3.5.3 Undang-Undang Sivill	98	
3.5.4 Undang-Undang Islam	100	
BAB IV	RINGKASAN DAN RUMUSAN	103
BAB V	CADANGAN	117
BAB VI	KESIMPULAN	123
RUJUKAN		127
INDEKS		129

SENARAI ILUSTRASI

Senarai Jadual	halaman
Jadual 2.1: Peratusan responden mengikut lokasi kajian	22
Jadual 3.1: Profail subjek kajian mengikut sosiodemografik	31
Jadual 3.2: Keluasan tanah subjek kajian	34
Jadual 3.3: Peratusan responden yang telah menerima kemudahan asas	38
Jadual 3.4: peratusan cara-cara pembuangan sampah di kalangan subjek kajian	40
Jadual 3.5: Peratusan membuang sampah ke sungai dan laut mengikut daerah	41
Jadual 3.6: Jumlah dan peratus responden yang memiliki barangan asas rumah	43
Jadual 3.7: Kemudahan awam	44
Jadual 3.8: Kemudahan komunikasi awam	45
Jadual 3.9: Amalan penyediaan makanan harian	48
Jadual 3.10: Sumber informasi pengambilan makanan	49
Jadual 3.11: Kajian berhubung dengan kelahiran anak	50
Jadual 3.12: Jenis susuan dan umur anak diberikan makanan tambahan	52
Jadual 3.13: Peratusan penggunaan kaedah kontraseptif	55
Jadual 3.14: Peratusan sumber kaedah kontraseptif	56
Jadual 3.15: Faktor-faktor wanita merancang kehamilan	58
Jadual 3.16: Tahap kepuasan hati responden terhadap perkahwinan, suami, hubungan suami dan isteri serta puahan kasih sayang suami	60
Jadual 3.17: Asas-asas kebahagiaan rumahtangga berdasarkan pendapat responden	62
Jadual 3.18: Faktor-faktor yang mewujudkan perselisihan faham antara suami isteri	63
Jadual 3.19: Punca-punca masalah keluarga	64
Jadual 3.20: Pilihan utama bahan bacaan	67

Jadual 3.21: Faktor-faktor penghalang wanita meneruskan persekolahan	68
Jadual 3.22: Kursus kemahiran yang dihadiri oleh responden	69
Jadual 3.23: Jenis-jenis perniagaan	70
Jadual 3.24: Faktor-faktor wanita menceburi bidang perniagaan	71
Jadual 3.25: Masalah yang dihadapi oleh wanita dalam perniagaan	74
Jadual 3.26: Bilangan anak berumur 6 tahun dan ke bawah dan kos penjagaan bulanan	76
Jadual 3.27: Sebab-sebab wanita tidak bekerja	77
Jadual 3.28: Taburan kekerapan dari segi minat mengikuti jenis industri pelancongan	78
Jadual 3.29: Jumlah responden yang masih mempunyai orang tua	81
Jadual 3.30: Tempat tinggal ibu bapa dan ibu bapa mertua responden	83
Jadual 3.31: Jenis-jenis bantuan yang diberikan kepada ibu bapa dan ibu bapa mertua	84
Jadual 3.32: Alasan responden menghantar ibu bapa ke rumah orang-orang tua	85
Jadual 3.33: Alasan responden tidak menghantar orang tua ke rumah orang-orang tua	86
Jadual 3.34: Alasan melibatkan warga tua di dalam membuat keputusan	87
Jadual 3.35: Alasan tidak melibatkan warga tua di dalam membuat keputusan	88
Jadual 3.36: Keperluan-keperluan warga tua	89
Jadual 3.37: Masalah yang dihadapi semasa menjag warga tua	90
Jadual 3.38: Pemilikan peralatan teknologi maklumat	96
Jadual 3.39: Faktor mendorong pelajari komputer	98
Jadual 3.40: Peratusan literasi undang-undang Sivill dikalangan wanita luar bandar	102
Jadual 3.41: Peratusan literasi undang-undang Syariah di kalangan wanita luar bandar	102

Senarai Rajah	15
	16
Rajah 2.1: Lokasi kajian Di daerah Beluran	18
Rajah 2.2: Lokasi kajian di daerah Kinabatangan,	21
Rajah 2.3: Lokasi kajian di daerah Lahad Datu	
Rajah 2.4: Lokasi kajian di daerah Semporna	

Senarai Gambar

Gambar 2.1: Wanita-wanita sabar menunggu giliran untuk ditemuramah di Kg. Kolapis Laut, Beluran	14 15
Gambar 2.2: Persekitaran Kg. Kolapis Laut, Beluran	
Gambar 2.3: Penyelidik dan pelajar menaiki bot menyeberangi Sg. Kinabatangan di Kg. Sukau	17
Gambar 2.4: Para Penyelidik dan pelajar bergambar bersama responden di Kg. Segama Batu Lapan, Lahad Datu	19
Gambar 2.5: Penyelidik dan Pelajar menaiki bot dari Pekan Semporna menuju ke Kg. Gellam-Gellam, Pulau Bum-Bum	20
Gambar 2.6: Sebahagian daripada Penyelidik yang terlibat sedang berehat lepas menemuramah responden di Kg. Paris 1, Kinabatangan	24
Gambar 3.1: Salah sebuah rumah responden di Kg. Salimbangun, Semporna yang dihuni oleh dua keluarga	31
Gambar 3.2: Selain daripada kelapa sawit, kelapa pandan dan pisang juga ditanam secara kecil- kecilan untuk kegunaan sendiri sahaja	35
Gambar 3.3: Perigi merupakan sumber mendapatkan bekalan air bersih sebahagian wanita di Kg. Salimbangun, Semporna	37

Gambar 3.4: Perigi lama yang digunakan untuk menyiram tanaman	37
Gambar 3.5: Tandas curah yang disediakan oleh Kementerian Kesihatan di Kg. Salimbangun, Semporna	39 40
Gambar 3.6: Sampah sarap dikumpul dan dibakar	
Gambar 3.7: Sesetengah lokasi yang dikaji tidak mempunyai tempat pembuangan sampah yang teratur seperti di Kg. Dengan, Lahad Datu	41
Gambar 3.8: Para Penyelidik sedang ditemuramah wanita di Kg. Kolapis Laut yang berkumpul di rumah Pengerusi JKKK En. Along Akim	43
Gambar 3.9: Pengerusi JKKK dan Ketua Kampung di Kg. Sum-Sum, Semporna memberikan kerjasama sepenuhnya dalam penyelidikan yang dijalankan	46
Gambar 3.10: Wanita-wanita di Kg. Sukau, Kinabatangan sedang mendengar taklimat tujuan penyelidikan daripada ketua Juruperunding Penyelidikan	53
Gambar 3.11: Anak-anak responden sabar menunggu ibu mereka yang sedang ditemuramah di Kg. Paris 1, Kinabatangan	65
Gambar 3.12: Wanita bersama anak-anak mereka ditemubual ketika menjalankan aktiviti perniagaan	75
Gambar 3.13: Wanita yang hadir untuk ditemuramah di Kg Gellam-Gelam, Semporna	93
Gambar 3.14: Penyelidik dan pelajar sewaktu di Kg. Batu Puteh, Kinabatangan	99

KATA PENGANTAR

Sejak dahulu lagi wanita di Sabah telah mengambil bahagian yang cergas dalam masyarakat. Sebagai isteri dan ibu, kaum wanita telah menjadi asas pembinaan keluarga. Demikian juga dalam kegiatan-kegiatan ekonomi tradisi, wanita turut memberi sumbangan. Mereka bersama-sama membanting tulang di sawah dan ladang. Mereka juga turut berganding bahu turun ke laut untuk menangkap ikan.

Isu wanita luar bandar dalam konteks kemiskinan selalunya diketepikan oleh isu-isu lain yang lebih dramatik dan sensasi. Walaupun kaum wanita di dunia membangun menghadapi banyak masalah dan cabaran, cabaran utama mereka, adalah berkaitan dengan kehidupan asas di mana mereka perlu mencari nafkah dan asas *survival* untuk keluarga mereka. Jadi, tidak hairanlah jika wanita luar bandar di Sabah masih ketinggalan dari pelbagai aspek pembangunan yang memberi kesan yang besar terhadap kehidupan mereka. Kerajaan melipatgandakan usaha menaikkan taraf mereka dengan memberikan perhatian yang serius kepada kaum wanita khususnya di luar bandar Sabah.

Maka dengan itu, Jabatan Hal Ehwal Wanita Sabah (JHEWS) dengan kerjasama Universiti Malaysia Sabah (UMS) telah berusaha menjalankan kajian mengenai wanita luar bandar dan pembangunan di Sabah. Buku ini memaparkan hasil kajian dan perbincangan mengenai isu-isu wanita yang merangkumi pelbagai aspek pembangunan seperti pembangunan sosial, ekonomi dan keusahawanan, pendidikan, psikologi, sains dan teknologi maklumat,

kesihatan dan pemakanan serta undang-undang. Adalah diharapkan maklumat ini sedikit sebanyak dapat memberi gambaran terhadap penglibatan wanita dalam pembangunan di Sabah.

Saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Ybhg. Tan Sri Prof. Datuk Seri Panglima Dr. Abu Hassan Othman, Naib Canselor, Universiti Malaysia Sabah atas sokongan dan keizinan menerbitkan buku ini sempena konvokesyen UMS yang kelima. Ucapan terima kasih juga saya sampaikan kepada Kementerian Pembangunan Masyarakat dan Hal Ehwal Pengguna Sabah kerana membiayai projek penyelidikan/perundingan ini dan kepada Puan Hajjah Siti Sapoo Bt Hj Ahok, Pengarah JHEWS yang sentiasa memberikan kerjasama dan sokongan dalam menjayakan penyelidikan ini. Kepada Encik Abdul Manaf Saad, Ketua Unit Penerbitan UMS, berbanyak terima kasih atas panduan dan kerjasama dalam membantu menerbitkan buku ini. Semoga maklumat kajian ini dapat memberikan faedah dan kebaikan kepada kaum wanita khususnya dan kepada semua lapisan masyarakat.

ROSNAH ISMAIL
SEKOLAH PSIKOLOGI DAN KERJA SOSIAL
Ogos 2003

SENARAI PENYUMBANG

Penyelidik

Prof Madya Dr. Rosnah Ismail adalah pensyarah di Sekolah Psikologi dan Kerja Sosial, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang kauceling keluarga, silang budaya keluarga dan pembangunan wanita.

Prof Madya Dr Habrizah Hussin merupakan pensyarah di Sekolah Perniagaan dan Ekonomi, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang pengurusan perniagaan dan keusahawanan.

Dayang Suria Hj Mulia adalah pensyarah di Sekolah Sains Sosial, UMS. Bidang pengkhususan beliau adalah sosiologi dan pembangunan gender.

Getrude C. Ah Gang merupakan pensyarah di Sekolah Psikologi dan Kerja Sosial, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang psikologi sosial.

Habibie Hj. Ibrahim merupakan pensyarah di Sekolah Psikologi dan Kerja Sosial, UMS. Bidang pengkhususan beliau adalah kerja sosial.

Marja Azlima Omar adalah pensyarah di Sekolah Sains Sosial, UMS yang mengkhusus dalam bidang undang-undang antarabangsa.

Na'imah Yusoff merupakan pensyarah di Sekolah Pendidikan dan Pembangunan Sosial, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang pendidikan pra sekolah dan psikologi pendidikan.

Rahminah Muharram merupakan pensyarah di Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang etika dan akhlak.

Rugayah Issa adalah pensyarah di Sekolah Sains Makanan dan Pemakanan, UMS. Bidang pengkhususan beliau adalah dalam bidang pemakanan.

Shaliza Hayati A. Wahab adalah pensyarah di Sekolah Kejuruteraan dan Teknologi Maklumat, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang teknologi maklumat dan sains teknologi.

Thirunaukarusu a/l Subramaniam merupakan pensyarah di Sekolah Perniagaan dan Ekonomi, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang pengurusan sumber manusia.

Ubong Imang merupakan pensyarah di Sekolah Sains Sosial, UMS. Beliau mengkhusus dalam bidang perancangan bandar, wilayah dan kependudukan.

Pembantu penyelidik

Armie Salapan

Ferlis Hj Bahari

Hamzah Mohd Zain

Norhamidah Jarimal @ Safri

Nazri Murasid